

Роднае слова. 2013. № 4. С.3-6

ПЛАТОН ГАЛАВАЧ: ВЯДОМЫ І НЕВЯДОМЫ

Углядаючыся ў нешматлікія фотаздымкі Платона Галавача 1920-1930-х гадоў, у яго малады, прыгожы і разумны твар, усведамляеш, што ён назаўсёды, навечна ў нашай памяці так і застаецца маладым і жыццерадасным.

Гэты чалавек увайшоў у гісторыю Беларусі, у гісторыю беларускай культуры як беларускі пісьменнік і грамадскі дзеяч. Што нам вядома аб жыцці і дзейнасці Платона Галавача?

Тое, што ён быў першым сакратаром ЦК ЛКСМБ, намеснікам наркама асветы БССР, што ў розны час быў рэдактарам рэспубліканскіх перыядычных выданняў – газеты “Чырвоная змена”, часопісаў “Маладняк”, “Полымя”, членам ЦК Кампартыі Беларусі і членам ЦВК БССР, адным з самых таленавітых беларускіх празаікаў і публіцыстаў.

Аб яго жыцці і дзейнасці напісаны артыкулы ў газетах і часопісах. Другі том “Гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя” (Мінск, 1999) прысвяціў Платону Галавачу асобны нарыс, а Р.В.Булацкі і Э.А.Карніловіч – асобную кнігу “Платон Галавач – публіцыст” (Мінск, 1973). Мала таго – часопіс “Полымя” роўна 50 год назад - у красавіку 1963 года апублікаваў яго пісьмы.

На першы погляд, здаецца, што жыццё і дзейнасць П.Р.Галавача добра даследаваны. Але гэта толькі здаецца. Справа ў тым, што нават у кароткіх біяграфічных спраўках аб ім сустракаюцца фактычныя памылкі і недакладнасці.

Аўтары кароткай біяграфічнай спраўкі “Галавач Платон” ў другім томе бібліяграфічнага слоўніка Беларускага пісьменнікі” (Мінск, 1993.С.87) адзначаюць:

“З нататкамі і замалёўкамі на камсамольскія тэмы выступаў у бабруйскай газеце “Юны камуніст”, рэдактарам якой у той час была Вера Харужая”.

На самой справе. газета называлася не “Юны камуніст” а проста “Камуніст”.

Напрыклад, у адных работах сцвярджаецца, што Платон Галавач вучыўся ў Мінскай партыйнай школе, а ў другіх – у Камуністычным універсітэце. Так, у кнізе Р.В.Булацкага і Э.А.Карніловіча “Платон Галавач – публіцыст” адзначаецца, што з 18 кастрычніка 1923 г. да чэрвеня 1926 г. ён вучыўся ў Мінскай вышэйшай партыйнай школе¹, а аўтар энцыклапедычнага артыкула У.І.Адамушка сцвярджае, што ў 1922-1923

¹ Булацкі Р.В., Карніловіч Э.А.. Платон Галавач – публіцыст”. Мінск, 1973. С.18

годах П.Галавач вучыўся ў Мінскай партыйнай школе, а ў 1926 годзе скончыў Камуністычны ўніверсітэт Беларусі імя Леніна².

Атрымліваецца, што ён вучыўся ў двух вышэйшых навучальных установах. Але гэта не так. На самой справе, у 1922 годзе Бабруйскі павятовы камітэт камсамола па прапанове свайго супрацоўніка Веры Захараўны Харужай накіраваў 19-гадовага Платона Галавача на вучобу ў Мінскую аднагдовую партыйна-савецкую школу (першага склікання). Але ў Савецкай Беларусі катастрафічна не хапала камсамольскіх работнікаў на месцах і пасля кароткатэрміновай вучобы на працягу некалькіх месяцаў ён пачаў працаваць інструктарам Барысаўскага павятовага камітэта камсамола на рабоце сярод сялянскай моладзі.. Нельга забываць, што Мінская партыйна-савецкая школа ў той час не была вышэйшай навучальнай установай.

У прадмове да збору твораў П.Р.Галавача.у трох тамах беларускі даследчык Д.Бародзіч пісаў:

“У маі 1922 года яго камандзіруюць у мінскую савпартшколу, дзе ў верасні 1922 года ён быў прыняты кандыдатам у члены партыі. У гэтым жа годзе, пасля заканчэння вучобы. П.Галавача нікіроўваюць на працу ў якасці інструктара Барысаўскага павятовага камітэта камсамола, аднак праз год ён зноў выказвае жаданне працягваць вучобу і залічваецца ў Камуністычны ўніверсітэт імя Леніна (г.Мінск), які і закончыў у 1926 годзе”³.

У гэтым тэксце Д.Бародзіч дапусціў толькі адну недакладнасць. Калі Платон Раманавіч выказаў жаданне працягваць вучобу, ён паступіў не ў Камуністычны ўніверсітэт імя Леніна, а ў Цэнтральную саўпартшколу.

Так і было. Менавіта 18 кастрычніка 1923 года Платон Галавач паступіў у Цэнтральную саўпартшколу. Але ў кастрычніку 1925 года яна была пераўтворана ў Камуністычны ўніверсітэт Беларусі імя У.І.Леніна – вышэйшую партыйную навучальную ўстанову, якая рыхтавала кіруючыя кадры партыйных і савецкіх работнікаў. Менавіта гэту вышэйшую навучальную ўстанову скончыў у чэрвені 1926 года Платон Раманавіч.

Беларускі літаратуразнаўца М.П.Луфераў у 1981 годзе ў падручніку для студэнтаў філалагічных факультэтаў педагагічных інстытутаў БССР адзначаў, што ў 1926 годзе Галавач быў выбраны першым сакратаром ЦК ЛКСМБ.⁴

В.Ю.Бароўка. падкрэслівае:

“У 1926 г. яго (П.Галавача –Э.І.) зацвердзілі загадчыкам арганізацыйнага аддзела ЦК ЛКСМБ і адказным сакратаром газеты “Чырвоная змена”⁵.

У кароткай біяграфічнай спраўцы “Галавач Платон” В.І.Атрашкевіч і І.Э.Багдановіч адзначаюць:

² Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. Т.2. Мінск, 1994. С.452

³ Галавач П. Збор твораў. Т.1. Мінск, 1958.С.6.

⁴ Гісторыя беларускай савецкай літаратуры, 1917-1940. Мн., 1981. С.387.

⁵ Бароўка В.Ю. Платон Галавач // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: У 4 т.Т.2. Мінск, 1999.С.577

“Да 1930 года знаходзіўся на камсамольскай рабоце: першы сакратар ЦК ЛКС МБ”⁶

Фактычна, Платон Раманавіч знаходзіўся на камсамольскай рабоце па лістапад 1929 года.

На самой справе, на III Пленуме ЦК камсамола Беларусі ў чэрвені 1926 года Платон Галавач быў зацверджаны загадчыкам арганізацыйнага аддзела ЦК ЛКСМБ.

22 красавіка 1928 года адкрыўся IX Усебеларускі з’езд камсамола. На гэтым з’ездзе, адзначаюць усе афіцыйныя выданні, Платон Раманавіч быў выбраны першым сакратаром ЦК ЛКСМБ Беларусі і адначасова адказным рэдактарам газеты “Чырвоная змена”.

Што датычыцца рэдагавання “Чырвонай змены”, то пастанова пленума ЦК ЛКСМБ гучала так:

“Рэдактарамі газеты “Чырвоная змена” зацвердзіць П.Галавача і А.Курціна”⁷.

На гэтай пасадзе ён знаходзіўся больш чым паўтара года. 22 лістапада 1929 года адбыўся пленум ЦК ЛКСМБ. У інфармацыйным паведамленні гаварылася:

“У сувязі з тым, што сакратар ЦК ЛКСМБ тав. Галавач П.Р. адклікаецца ў распараджэнне ЦК ВЛКСМ і ЦК ВКП(б), пленум вызваліў яго ад абавязкаў сакратара, члена бюро ЦК ЛКСМБ і рэдактара газеты “Чырвоная змена”

Хутка пастановай прэзідыума ЦВК БССР яго прызначылі намеснікам народнага камісара асветы БССР. У большасці работ, у тым ліку ў энцыклапедыях, не гаворыцца аб тэрміне работы П.Галавача на гэтай пасадзе, а пішуць проста так – “у 1929-1930 гадах”. На самой справе, ён займаў гэту пасаду з лістапада 1929 года па сакавік 1930 года, а з красавіка 1930 года займаўся выключна літаратурнай працай.

Ва ўсіх афіцыйных выданнях, у тым ліку і энцыклапедычных, да сённяшніх дзён катэгарычна сцвярджаецца, што П.Р.Галавач быў рэдактарам часопіса “Полымя”. У сапраўднасці, ён у ліпені 1932 годзе быў прызначаны адказным рэдактарам часопіса “Полымя рэвалюцыі”.

Аўтар гэтых радкоў сканцэнтраваная сваю ўвагу на невядомыя і малавядомыя старонкі жыцця Платона Раманавіча Галавача. У гэтым яму дапамогуць фонды архіваў і музеяў Рэспублікі Беларусь, у першую чаргу – фонды Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, сустрэчы з саратнікамі пісьменніка, аналіз перыядычнага друку нашай рэспублікі 1920-1930-х гадоў.

На жаль, ні адзін літаратуразнаўца Беларусі не адзначыў, што моцнае ўздзеянне на фарміраванне рэвалюцыйнага светапогляду Платона Галавача аказаў камуніст папольшчык, старэйшы брат Андрэй Раманавіч Галавач, які быў для яго прыкладам мужнасці і несумненным аўтарытэтам.

⁶ Беларускія пісьменнікі. Бібліяграфічны слоўнік. Т.2. Мінск, 1993. С.87.

⁷ НА РБ. Ф.63. Воп.2. Спр.112. Л.1

Які час газета “Чырвоная змена” выходзіла за подпісам Платона Галавача?

3 № 52 (11 мая 1928 года) па № 266(23 лістапада 1929 года).

Будучы рэдактарам газеты, П.Р.Галавач клапаціўся, каб “Чырвоная змена” была баявой, высокаідэйнай, масавай газетай.

Асабліва выдатную ролю адыграла гэтая газета па збіранню маладых літаратурных талентаў. Вакол яе групуваліся пачынаючыя паэты і пісьменнікі: Пятрусь Броўка, Аркадзь Куляшоў, Міхась Чарот, Мікола Хведаровіч, Янка Скрыган. Алесь Звонак, Юлій Таўбін, Валерый Маракоў, Васіль Каваль. Іх творы часта друкаваліся на літаратурных старонках, якія выходзілі амаль кожны тыдзень.

У час гутаркі Міколы Хведаровіча з аўтарам гэтых радкоў ён успамінаў:

“Як пачынаючы паэт, адноўчы я быў запрошаны ў рэдакцыю “Чырвонай змены” на нараду маладых паэтаў. Хутка я зразумеў, што супрацоўнікі рэдакцыі мяне ведаюць і напэўна некаторыя з іх прачыталі надрукаваныя мной вершы. Рэдактарам “Чырвонай змены” у той час быў Платон Галавач. У час абмеркавання пытання аб арганізацыі пры газеце маладзёжнай групы пісьменнікаў меркавалася выдаваць зборнікі іх твораў. На гэтай нарадзе Платон Галавач адзначыў:

“Выхаванне маладзёжнага літаратурнага актыву – адна з першачарговых задач нашай рэдакцыі”.

У беларускіх літаратуразнаўцаў няма адзінай думкі аб тым, калі пачалася творчая біяграфія Платона Галавача.

Большасць даследчыкаў справядліва адзначае, што спрабаваць свае сілы ў літаратуры ён пачаў 17-гадовым юнаком у 1920 годзе. Цікава, што з нататкамі і замалёўкамі на камсамольскія тэмы Галавач выступаў у бабруйскай газеце “Камуніст”(а не “Юны камуніст”, як сцвярджаецца ў шэрагу выданняў-Э.І.), рэдактарам якой у той час была будучы Герой Савецкага Саюза Вера Харужая. На вялікі жаль, гэтыя публікацыі да сённяшняга часу не выяўлены. Больш актыўна Платон Раманавіч друкуецца з 1923 года, калі яго нататкі па камсамольскай тэматыцы на рускай мове з’явіліся ў газетах «Юный пахарь» і «Красная смена”.

У час вучобы у Цэнтральнай саўпартшколе ў Мінску ўдасканалваецца публіцыстычны талент Платона Галавача. У тыя гады ён актыўна выступае на старонках рэспубліканскага студэнцкага часопіса “Чырвоны сцяг”, у насценнай газеце. Партшкольскім альманаху “Партшкольскі мірок”. Найбольшую цікавасць уяўляюць артыкулы Платона Раманавіча, змешчаныя ў часопісу “Чырвоны сцяг”.

У прыватнасці, я маю на ўвазе “Партшколец” – першую замалёўку, у якой ён паказвае вобраз свайго сучасніка –юнака Васіля.

Першае беларускае апавяданне Платона Галавача “Загубленае жыццё” было апублікавана ў газеце “Савецкая Беларусь” у 1925 годзе. Беларускі даследчык Д.Бародзіч сцвярджае, што 4 верасня 1925 года ён пачаў друкаваць апавяданне “Загубленае жыццё”. На самой справе,

публікацыя гэтага апавядання на старонках “Савецкай Беларусі” пачалася 4 лістапада 1925 года і закончылася 14 лістапада 1925 года. Платону Галавачу у той час было 22 гады.

Менавіта з гэтага часу малады аўтар сістэматычна выступае ў рэспубліканскіх газетах і часопісах і больш усяго ў часопісе “Маладняк”.

Праз чатыры гады – у 1927-м выйшла першая кніга, дакладней зборнік яго апавяданняў “Дробязі жыцця”.

Значнае месца ў літаратурным жыцці БССР 1920-1930-х гадоў займаў штомесячны літаратурна-мастацкі і грамадска-палітычны часопіс “Маладняк”, які выдаваўся ў 1923-1932 гадах на беларускай мове. Адным з яго рэдактараў быў Платон Галавач.

У часопісе “Маладняк”(1928. № 11) ён змясціў артыкул “Пяць нашых год” – вельмі важны твор не толькі для высвятлення палітычнай пазіцыі маладога пісьменніка-публіцыста, але і для характарыстыкі яго поглядаў на рэвалюцыйную літаратуру. Аўтар сцвярджае, што, узросшы і ўзмацніўшыся за пяць год, “Маладняк” правёў вялізную работу па згуртаванню беларускіх рэвалюцыйных пісьменнікаў. іх ідэйнаму і мастацкаму выхаванню. Праз дзейнасць літаратурных арганізацый, цесна звязаных з работай партыі і камсамола, ён адыграў значную ролю ў справе культурнага будаўніцтва Беларусі.

У той жа час нельга не згадзіцца з аўтарытэтным беларускім вучоным-філосафам У.М.Конанам, што з сярэдзіны 1928 года “Маладняк” (пераважна ў крытыка-публіцыстычнай частцы) перайшоў на спрошчаную пазіцыю Расійскай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў. У артыкулах А.Гародні, П.Галавача, Р.Мурашкі, І.Барашкі, У.Бухаркіна, С.Васілёнка беспадстаўна абвінавачваліся беларускія пісьменнікі і літаратуразнаўцы, асабліва тыя, хто прымыкалі да “Узвышша” і “Полымя”. Адначасова ў часопісе з’яўляліся і аб’ектыўныя артыкулы Я.Барычэўскага, П.Бузука, М.Гарэцкага, М.Піятуховіча і інш., вершы і паэмы П.Броўкі, А.Куляшова, В.Мараква, апавяданні, аповесці і раманы З.Астапенкі. П.Галавача, Ц.Гартнага, Б.Мікуліча, Э.самуйлёнка. нарысы Я.Скрыгана.

Гэты чалавек пражыў усяго 34 гады. Талент П.Галавача, як і многіх іншых пісьменнікаў той пары, не паспеў раскрыцца на поўную сілу па прычынах, далёкіх ад літаратуры. Яго жыццё абарвалася ў тым узросце, калі для пераважнай большасці мастакоў слова толькі наступае перыяд творчай сталасці.

8-15 мая 1929 года ў Мінску адбыўся IX Усебеларускі з’езд Саветаў. Разам з пісьменнікамі Я.Купалам, Я.Коласам, М.Чаротам, З.Жылуновічам членам Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта (ЦВК) БССР быў выбраны П.Галавач.

26 студзеня 1930 года ў газеце “Савецкая Беларусь” быў змешчаны фельетон Платона Галавача “Чаго вам крыўдна, грамадзяне?” (замест рэцэнзіі на геаграфічны нарыс В.Шыркі аб Беларусі).

18 ліпеня 1930 года выйшла яго аповесць “Вінаваты”.

17 студзеня 1931 года была апублікавана заява беларускіх пісьменнікаў супраць ганьбавання Максіма Горкага ў заходнім друку – “Рукі прэч ад Горкага!”. Заяву падпісалі М.Лынькоў, П.Галавач, К.Крапіва, А.Александровіч, К.Чорны, А.Звонак і іншыя пісьменнікі.

У 1931 годзе П.Галавач быў абраны адказным сакратаром праўлення Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў.

У тым жа годзе на базе педагагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта быў утвораны Вышэйшы дзяржаўны педагагічны інстытут.

У размове з аўтарам гэтых радкоў беларускі пісьменнік Станіслаў Шушкевіч нагадаў цікавы малавядомы факт, пра які не піша ні адзін біёграф П.Галавача:

“Мне неаднаразова даводзілася сустракацца з вядомым беларускім пісьменнікам і грамадскім дзеячом Платонам Галавачом. Як кіраўнік літаратурных арганізацый Беларусі ён увесь час клапаціўся аб павышэнні адукацыі і мастацкага майстэрства маладых пісьменнікаў БССР. Менавіта яму належыла ініцыятыва арганізацыі пры Вышэйшым педагагічным інстытуце крытыка - творчай секцыі на адным з курсаў педагагічнага факультэта. У той час з усёй Беларусі па ініцыятыве Платона Раманавіча падбіралася творчая моладзь, якая прайшла ўніверсітэцкі курс ведаў па вывучэнню мовазнаўства, тэорыі літаратуры. па азнаямленню з лепшымі творами сусветнай літаратуры і асабліва з літаратурай славянскіх народаў.

Юрка Лявонны, Зяма Півавараў, Валерый Маракоў, Эдзі Агняцет, Язэп Зазка, Пётр Хашулёў, рабочы паэт Сяргей Мурзо, польская пісьменніца Алена Раманоўская, я і шэраг іншых таленавітых юнакоў і дзяўчат былі першымі студэнтамі крытыка-творчай секцыі. Нягледзячы на вялікую занятасць, Платон Галавач кожнаму з нас даваў творчую характарыстыку і рэкамендацыю. Мала таго – ён прымаў актыўны ўдзел ў складанні праграмы літаратурнага навучання, садзейнічаў падбору прафесараў і дацэнтаў для выкладання розных курсаў”.

22 студзеня 1932 года выйшаў першы нумар літаратурна-мастацкага часопіса “Беларусь калгасная” – орган БелАПКП. Членамі рэдакцыі новага часопіса сталі Н.Міхайлаў, С.Баранавых, І.Барашка, П.Галавач.

6 сакавіка 1932 года ў газеце “Літаратура і мастацтва быў надрукаваны артыкул Платона Галавача “Слова ў творчай дыскусіі”.

Аб папулярнасці твораў Платона Раманавіча сярод чытачоў нашай рэспублікі сведчыла дыскусія, прысвечаная яго творчасці, якая праходзіла 14-15 сакавіка 1932 года ў ДOME пісьменніка.

23 сакавіка 1932 года ў газеце “Звязда” быў змешчаны артыкул Андрэя Александровіча “Аўладаць поглядам пралетарыята”, дзе ў негатыўным плане раглядаліся аповесць Л.Калюгі “Нядоля Заблоцкіх”, кніга П.Лапіна “Ці гераічны цяпер час”, зборнік аповяданняў Ю.Тупяневіча, творы Ю.Лявоннага, Я.Мазуркевіча, зрывы ў аповесцях П.Галавача “Спалох на загонах”, аспрэчваецца артыкул П.Галавача “Слова ў творчай дыскусіі”, апублікаваны ў другім нумары “ЛіМа”.

23 красавіка 1932 года ЦК ВКП(б) прыняў пастанову “Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый. У адпаведнасці з гэтай пастановай ствараліся Саюзы пісьменнікаў. мастакоў, кампазітараў, архітэктараў.

27 мая 1932 года адпаведную пастанову прынялі і ў БССР. Актывісты БелААПа адразу паспрабавалі захапіць кіраўніцтва ў новай літаратурнай арганізацыі, усяляк акцэнтуючы ўвагу на заслугах было аб’яднання і яго ролі ў падрыхтоўцы перабудовы. Так, напярэдадні прыняцця пастановы Цэнтральнага Камітэта кампартыі Беларусі “Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый БССР пісьменнікі М.Ц.Лынькоў, П.Р.Галавач і Х.М.Дунец у артыкуле, надрукаваным 26 мая 1932 года ў газеце “Звязда”, адзначалі, што ў Савецкай Беларусі была адзіная пралетарская арганізацыя - БелААП, якая за кароткі час выявіла і выхавала значныя пралетарскія кадры, паспяхова правяла барацьбу за лінію партыі ў літаратуры супраць усялякіх вылазак, уплываў і “тэорыяк” на літаратурным фронце. Асабліва значны ўдзел БелААПа паказваўся ў барацьбе з беларускім нацыянал-дэмакратызмам.

1 чэрвеня 1932 года на сходзе літаратурных арганізацый БССР быў абраны аркамітэт Саюза савецкіх пісьменнікаў Беларусі ў складзе М.Клімковіча (старшыня), М.Лынькова (адказны сакратар), А.Александровіча, П.Галавача, Я.Нёманскага, І.Гурскага, К.Чорнага, І.Харыка, К.Крапівы.

У ліпені 1932 года замест часопіса “Полымя” пачаў выходзіць часопіс “Полымя рэвалюцыі” - орган Саюза савецкіх пісьменнікаў Беларусі. Мы ўжо адзначалі, што рэдактарам гэтага часопіса быў прызначаны Платон Галавач.

Прэтэнзіі былых белапаўцаў зноў заняць месца лідэраў выклікалі незадавальненне і ўзрушэнне ў пісьменніцкім асяроддзі. Пасля перабудовы “літаратурны фронт”, па тэрміналогіі тых часоў, працягваў заставацца ў цэнтры палітыка-ідэалагічнай барацьбы, якая набыла вострыя формы восенню 1932 і ў пачатку 1933 года.

У афіцыйнай запісцы М.Ц.Лынькова ў ЦК КП(б)Б пад назвай “Некалькі беглых уваг на беларускім літаратурным фронце” ад 10 лістапада 1932 года былі такія радкі:

“...Пару слов о позициях отдельных коммунистов, о качествах отдельных работников и их недостатках.

Основная группа, фактически руководящая белорусскими писателями, состояла и состоит из Бенды, Александровича, Лынькова и Головача...

Плохая сторона у Головача – не бороться, а в отдельных случаях потакать и возглавлять нездоровые настроения в беспартийной писательской среде. Беспринципность, неразборчивость в подборе и создании своего окружения. Творческая группа Головача – по существу носительница правых настроений в литературе, политическая близорукость, мешающая видеть подлинное политическое лицо основного ядра группы. Болезненное реагирование на отдельные недостатки в проведении национального

культурного строительства. Склонность к преувеличениям, к неправильным обвинениям.

Всё это лишний раз говорит о необходимости укрепления руководства...”⁸

Афіцыйнай рэакцыяй на гэту барацьбу стала пастанова ЦК Кампартыі Беларусі “Аб фактах прасочвання класавы варожых, нацыяналі-дэмакратычных уплываў у мастацкай літаратуры БССР”, апублікаваная ў друку ў сакавіку 1933 года.

У гэтай пастанове адзначалася:

“Тав.Галавачу. прапусціўшаму ў рэдагаваным ім зборніку (т.VI) вершаў купалы рад адкрыта нацыяналістычных класавы варожых твораў Купалы перыяду, калі Купала ў сваёй творчасці выразна адбіваў нацыяналі-дэмакратычныя ідэі, у асаблі васці без рэдакцыйных заўваг і палітычнай іх ацэнкі, - абвясціць суровую вымову з папярэджаннем.

У сувязі з наяўнасцю рада фактаў. Якія паказваюць аб тым, што т.Галавач не толькі не выправіў сваіх ранейшых памылак. А нават у даны момант дапускае рад памылак палі тычнага парадку, - пытанне аб т.Галавачу вырашыць дадаткова асобна”⁹

Яна выклікала шэраг лістоў у ЦК КП(б)Б ад тых, хто атрымаў партыйныя спагнанні. Ліст Платона Галавача сведчыў аб тым, што і ў 1933 годзе пісьменнік трымаўся лініі прафілактычна-выхаваўчай работы сярод інтэлігенцыі, пра якую ён гаварыў на XII з’ездзе кампартыі Беларусі: не адштурхоўваць, а прыцягваць да партыі літаратараў і, у першую чаргу, народнага паэта Беларусі Янку Купалу.

19 снежня 1932 года былі падведзены вынікі літаратурнага конкурсу да 15-й гадавіны Кастрычніка. Першая прэмія была прысуджана М.Чароту, другая – А.Александровічу, П.Галавачу, І.Харыку, трэцяя – М.Зарэцкаму, чацвертая – П.Броўке, П.Глебке, а першая прэмія ў галіне драматургіі – К.Чорнаму.

26 чэрвеня 1933 года пад рубрыкай “Мастацкай зброяй дапаможам партыі ачысціць яе шэрагі” газета “Літаратура. і мастацтва” змясціла артыкулы Платона Галавача. Якуба Коласа, Іллі Гурскага, Міколы Хведаровіча.

24 жніўня 1933 года ў газеце “Звязда” быў апублікаваны рэпартаж аб сустрэчы савецкіх пісьменнікаў на адкрытай трасе Беламора-Балтыйскага канала. На ёй прысутнічалі беларускія пісьменнікі Я.Купала, П.Галавач. А.Александровіч, А.Кучар і іншыя.

У верасні 1933 года у газеце “ЛіМ” былі змешчаны матэрыялы, звязаныя з чысткай Дзяржаўнага выдавецтва Беларусі: артыкулы П.Галавача “Чыстка – стымул для стварэння вялікай літаратуры”, Ц.Гартнага “Актыўна ўдзельнічаць у чыстцы”.

⁸ НА РБ. Ф.4-п. Воп.21. Спр.366. Л.22-26. Копія

⁹ Звязда. 1933.3 сакавіка

16 жніўня 1934 года газета “Праўда” паведамляла, што 15 жніўня 1934 года ў Маскву для ўдзелу у I Усесаюзным з’ездзе савецкіх пісьменнікаў прыбыла дэлегацыя пісьменнікаў БССР. у яе складзе разам з Я.Купалам, Я.Коласам, М.Клімковічам, К.Крапівой, К.Чорным, М.Чаротам, М.Лыньковым і іншымі быў і П.Галавач.

28 жніўня 1934 года газета “Праўда” надрукавала на першай старонцы Зварот “Пісателі Беларускай ССР, лелегаты Перваго всеаюзнага съезда, - товарищу Сталину”, які падпісалі: А.Александровіч, П.Броўка, Я.Бранштэйн, З.Бядуля, П.Галавач, Х.Дунец, І.Гурскі, Ц.Гартны, М.Клімковіч, Я.Колас, Я.Купала, А.Крапачоў, К.Крапіва, М.Кульбак, М.Лынькоў, К.Чорны, М.Чарот, І.Харык.

19 верасня 1934 года адбыўся сход партыйнага, прафсаюзнага і камсамольскага актыву горада Мінска. Са справаздачай аб рабоце Першага Усесаюзнага з’езда савецкіх пісьменнікаў выступілі Я.Колас, М.Лынькоў, П.Галавач, А.Александровіч.

15 лютага 1935 года ў Мінскім Доме пісьменніка прайшоў вечар “сучаснай беларускай навелы”. Даклад зрабіў Платон Галавач. Са сваімі творамі выступілі К.Чорны, М.Лынькоў, Я.Скрыган, С.Знаёмы і іншыя пісьменнікі.

25 ліпеня 1936 года начальнік Галоўліта БССР З.А.Давідовіч падгрыфам “Секретно” накіраваў у ЦК ВКП(б) і Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларусі дакладную запіску пад назвай “Аб кнігах з трацкісцкімі скажэннямі, падрыхтаваных Дзяржаўным выдавецтвам БССР”. Яна пачыналася такімі словамі:

“За последние два года по Белгосиздату задержан до и после выхода ряд произведений троцкистов с контрреволюционными троцкистскими извращениями...”

Приложение: упомянутое на “ “ листах и “ “ книг (так у тэксце. Колькасць лістоў у дакуменце не пастаўлена – Э.І.)”¹⁰

Пасля тэкста прыводзіцца два спісы забароненых кніг. У другім спісе названы 14 кніг, у якія былі ўнесены папраўкі папярэдняй цензурай, у тым ліку:

“9. Бенде Л. “Літаратурная хрэстаматыя па беларускай літаратуры”, 1935 г. Из отрывков повести Головача “Спалох на загонах” удалены контрреволюционные кулацкие высказывания на собраниях крестьян, т.е. удалены те места, которые, по существу. Представляют трибуну для классового врага. Эти вычерки сделаны также в последнем издании самой повести Головача.

10. Я.Купала. “3 том собрания сочинений”. Ред. Головач, 1936 г. Не допущен к печати по причине наличия ряда нацдемовских произведений и печатается сейчас в переделанном виде”¹¹.

¹⁰ НАРБ.Ф.4-п. Воп.16. Спр.111.Л.21-250

¹¹ НА РБ. Ф.4-п. Воп.16. Спр.111. Л.30-32

У жніўні 1936 года выйшаў у свет раман П.Галавача “Праз гады”.

24 жніўня 1936 года газета “Рабочий” на рускай мове апублікавала ліст беларускіх пісьменнікаў І.В.Сталіну пад назвай “До конца раскрыть и уничтожить все змеинные гнезда троцкистско-зиновьевской фашистской банды”.

У традыцыях і стылі таго часу яно пачыналася словамі:

“Родной, любимый Иосиф Виссарионович!”

і заканчвалася наступнымі радкамі:

“От имени Союза советских писателей БССР: Я.Купала, Я.Колас, А.Александрович. М.Лыньков, П.Бровка, П.Головач, И.Гурский, Я.Бронштейн, М.Чарот, П.Глебка, И.Харик, К.Крапива, Эд. Самуйлёнок, К.Чорный, М.Кульбак, А.Кучар, Б.Микулич, З.Бядуля»

У маі 1937 года ў часопісе “Полымя рэвалюцыі” была апублікавана аповесць Платона Раманавіча “Яны не пройдуць”.

18 чэрвеня 1937 года ў Мінску прайшоў вечар памяці М.Горкага. прысвечаны гадавіне з дня смерці пісьменніка. Разам з К.Чорным, к.Крапівой, П.Броўкам, І.Харыкам у ім прыняў удзел і П.Галавач.

Менавіта ў чэрвені 1937, у шостым нумары часопіса “Полымя рэвалюцыі” былі надрукаваны творы М.Горкага ў перакладзе П.Галавача, М.Лынькова, К.Чорнага і М.Паслядовіча.

Дваяная трагедыя Платона Галавача заключалася ў тым, што ён доўгі час, пачынаючы з прабывання на пасадзе першага сакратара ЦК ЛКСМБ, выкрываў так званых “ворагаў народа”, а потым сам стаў “ворагам народа”.

Аповесць “Вінаваты” (1929) – першы параўнальна вялікі твор Галавача-празаіка. Герой гэтай аповесці Алесь Шавец, які ніколі не ведаў пра палітычна шкодную дзейнасць сваіх бацькоў, на аснове ананімнага даносу выключаецца з партыі, аб’яўляецца чалавекам, варожым нашаму грамадству, кар’ерыстам. Платон Раманавіч упершыню ў беларускай літаратуры ўзняў голас пра тое, каб дзеці не неслі адказнасці за ўчынкi сваіх бацькоў, па-мастаку абгрунтовае гэта пытанне.

Назва аповесці сумна-іранічная. Алесь Шавец увесь час гаворыць пра класавую пільнасць, ён жа і стаў яе ахвярай, як забягаючы ўперад, урэшце рэшт і сам П.Р.Галавач.

“У змаганні за кадры, - пісаў Платон Раманавіч ў прадмове да першага выдання сваёй першай аповесці “Вінаваты”, - патрэбна вялікая класавая пільнасць і класавая чуласць, каб захаваць таго, хто наш, і адкінуць таго, хто класавы варожы нам. Мэта мае аповесці – хоць крыху памагчы партыі ў гэтай справе”¹².

У тыя гады гэта аповесць з’явілася свайго роду мастацкім папярджаннем грамадству пра небяспеку, якую нясуць яму звышпільныя людзі.

У аповесці “Спалох на загонах” (1930) драматызм дзеяння дасягае свайго апагею, бо супрацьстаянне класаў перарастае ў канфлікт. “Цяпер

¹² Галавач П. Вінаваты – Мінск, 1930.С.3-4

уся краіна-фронт...Сёння я ўяўляю свет суцэльным фронтам”¹³, - піша ў лісце свайму сябру Панас – галоўны герой гэтага твора, які не толькі дзейнічае, але і разважае над сэнсам падзей.

Панас спрабуе мысліць не толькі сацыяльна-класавымі катэгорыямі. Але выходзіць і да агульначалавечых праблем:

“Агульначалавечае шчасце, бачу я, ідзе пад палотнішчам, афарбаваным у кроў. Гэта сімвал таго, што агульначалавечае шчасце можна толькі заваяваць у жорсткім змаганні”¹⁴. Думкі Панаса больш падобныя на гатовыя палітычныя лозунгі, але за імі блізка стаіць жыццё героя. Яго трагічнае мінулае, цяжкі лёс. Нельга не згадзіцца з думкай літаратуразнаўцы М.А.Тычыны, што пісьменнік пераадоўвае рэшткі нарысавасці і лірычнай раслабленасці ў апісанні падзей і паказвае шпаркае нарастанне напружання, завяршаючы аповесць трагічным фіналам, калі Панас гіне ў час “бабскага бунту”.

У самога Платона Галавача ў гэтым творы вельмі складаная пісьменніцкая пазіцыя. Справа ў тым, што аўтар аповесці “Спалох на загонах” займаў у рэспубліцы адказныя партыйныя і дзяржаўныя пасады і павінен быў прапагандаваць у сваім творы лінію партыі на калектывізацыю. Але, будучы сумленным грамадзянінам і мастаком, не мог ва ўсім пагадзіцца з многімі метадамі яе правядзення.

Пасля аднаго з лепшых беларускіх раманаў 1930-х гадоў “Праз гады” (1934) ў часопісе “Польмя рэвалюцыі” друкуюцца аповесці П.Галавача “Носьбіты ненавісці” (1936) і “Яны не пройдуць” (1937)/

У аповесці “Яны не пройдуць” ён бярэ за аснову сюжэта вядомую схему: былы франтавік, больш свядомы ў параўнанні з аднавяскоўцамі, уздымае іх дома на барацьбу з ворагамі.

Эпіграфам да свайго твора Платон Раманавіч узяў палымяны заклік генеральнага сакратара ЦК Кампартыі Іспаніі Даларэс Ібаруры:

“...Вораг паспрабуе яшчэ паўтарыць свае крываваыя подзвігі. Але няхай! Мы раздавім яго і адпомсцім за ўсе нашы ахвяры...

...Лепш памерці стоячы, чым жыць на каленях!”

Самы значны публіцыстычны твор Платона Галавача нарыс “Ад Мядзведжай гары да Белага мора (з запісных кніжак)”. Гэты твор на першы погляд поўнасю вытрыманы ў духу афіцыйнай ілэалогіі таго перыяду і ў духу літаратуры сацыялістычнага рэалізму: пісьменнік паказвае рэчаіснасць у рэвалюцыйным развіцці, новых герояў, што процістаяць абставінам, уздым сацыялістычнага будаўніцтва.

Заслугоўвае ўвагі думка даследчыка В.Ю.Бароўкі:

“Аднак памылкова расцэньваць гэты твор як цалкам апалагетычны, бо Галавач не столькі дзеліцца сваімі ўражанямі, колькі пераказвае думкі кіраўнікоў Беламорбуда, каналаармейцаў, блізкіх да кіраўніцтва, уключае частку артыкула з газеты “Правда” з успамінамі былога злачынцы,

¹³ Галавач П.Збор твораў.Мінск, 1958. Т.2.С.108

¹⁴ Там жа.С.109

абмяжоўвае размову пра будаўніцтва канала агульнымі фразамі. Бясспрэчна, ва ўмовах падазронасці ў грамадстве, ва ўмовах палітычных рэпрэсій пісьменнік вымушаны быў узважаць кожнае слова. але за агульнымі фразамі пра бліскуючую кіруючую ролю АДПУ і пра небывалы энтузіязм каналаармейцаўпра хуткае перавыхаванне былых злачынцаў уключаюцца апісанні суровых прыродна-кліматыхных умоў, напамін напамін пра тое. як крымінальнікі адбіралі хлебныя пайкі ў кулакоў. Зараз добра вядома, што так званыя кулакі – гэта гаспадарлівыя сяляне, што траплялі пад падазрэнне мясцовых улад,. ці сяляне, што не хацелі ўступаць у калгасы”¹⁵

У артыкуле “Вышэй класавую пільнасць” П.Галавач акцэнтаваў увагу на наступныя патрабаванні да рэдактараў літаратурных твораў: даць т вору палітычную ацэнку,. па неабходнасці зрабіць адпаведныя заўвагі ў прадмове,. дапамагчы аўтару сфарміравацца ідэйна, праяўляць палітычную пільнасць.

На самой справе, палітычную пільнасць праявілі органы НКУС БССР у адносінах да самога пісьменніка.

У кастрычніку 1936 года быў арыштаваны таленавіты беларускі пісьменнік Міхась Зарэцкі. Аб прычынах арышту можна прачытаць у матэрыялах да справаздачы ЦК КП(б) Беларусі XVI з’езду КП(б)Б”, якія былі апублікаваны пад грыфам “сакрэтнапа”. У раздзеле “Літаратура” паведамлялася:

“Рад камуністаў – членаў Саюза пісьменнікаў ў выніку страты бальшавіцкай пільнасці стаў на шлях прамога патурання варожым элементам. Так. напрыклад, твор нацдэма Зарэцкага “Вязьмо”, з паклёпам на калгаснае будаўніцтва, перавыдадзены ў 1935 г. пад рэдакцыяй камуніста Галавача. Які таксама рэдагаваў старое выданне. Ні т.Галавач, ні т.Бранштэйн, які выступаў з крытыкай Зарэцкага, не выкрылі яго контррэвалюцыйнага твару, а, наадварот, аб’явілі “Вязьмо” “пачаткам ідэйнай перабудовы Зарэцкага”¹⁶.

Платон Галавач быў арыштаваны 11 жніўня 1937 года “як трацкіст”. Хто даў санкцыю на яго арэст?

Хутчэй за ўсё, народны камісар унутраных спраў БССР Барыс Берман. Але патрэбна была згода першага сакратара ЦК Кампартыі Беларусі, таму што Платон Галавач быў не толькі адным з кіраўнікоў Саюза пісьменні каў Беларусі. але і відным грамадскім дзеячом. У той час выконваючым абавязкі першага сакратара ЦК КП(б)Б быў Якаў Якаўлеў. Ён аднаасобна кіраваў ЦК Кампартыі Беларусі да 11 жніўня 1937 года. А ў дзень арышту П.Галавача – менавіта 11 жніўня 1937 года выконваючым абавязкі першага сакратара ЦК КП(б)Б быў выбраны Аляксей Волкаў. Хто з іх даў згоду на арышт Платона Галавача?. Хутчэй за ўсё,. Якаў Якаўлеў,

¹⁵ Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя. Т.2. С.598-599

¹⁶ Матэрыялы да справаздачы ЦК КП(б) Беларусі XVI з’езду КП(б)Б. Менск. Чэрвень 1937 г. С.101-102

таму што-наўрад ці гэта зрабіў Аляксей Волкаў у першы дзень свайго прыезду ў Беларусь.

28 кастрычніка 1937 года ён быў прыгавораны Ваеннай калегіяй Вярхоўнага суда ССРС да вышэйшай меры пакарання. Прыгавор прыведзены ў выкананне назаўтра – 29 кастрычніка.

Па адной з версій, Платон Галавач расстраляны ва ўрочышчы Курапаты пад Мінскам.

Паводле ўспамінаў відавочцаў, такіх самых пакутнікаў, нейкім цудам застаўныхся ў жывых, у турэмных сутарэннях, за трубой, была знойдзена запіска на абрыўку паперы ад махорачнага пачка:

“Таварышы. Даруйце. Калі чым вінаваты перад вамі. Гісторыя скажа праўду. Платон”¹⁷

У Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь захоўваецца цікавы дакумент. Гэта дакладная запіска Народнага камісара ўнутраных спраў БССР маёра дзяржаўнай бяспекі Наседкіна сакратару ЦК КП(б)Б тав.Панамарэнка “Об имеющихся компрометирующих материалов (так у тэксце –Э.І.) на членов Союза советских писателей БССР” пад грыфам “Совершенно секретно... Только лично” ад 23 кастрычніка 1938 года. У ёй маюцца такія радкі:

“...4.АТРАХОВИЧ КОНДРАТ КОНДРАТЬ ЕВИЧ, литературный псевдоним КРАПИВА...”

Изобличается показаниями 12 разоблаченных (курсивом) в 1937-1938 гг участников нацифашистского подполья АСТАПЕНКО, ГОЛОВАЧОМ, ЗАЛЕССКИМ, ВОЛЬНЫМ и др. как активный участник нацифашистской организации в Белоруссии.

9. КУЛЕШОВ АРКАДИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ...

Был тесно связан с разоблаченными нацдемами: ГОЛОВАЧОМ, ХОДЫКО. СКРИГАНОМ. ТОВБИНЫМ. ОСТАПЕНКО и др.»¹⁸.

У гэтым жа архіве захоўваецца дакладная запіска намесніка народнага камісара унутраных спраў Беларускай ССР Рашэтнікава сакратару ЦК КП(б)Б Беларусі таварышу Панамарэнка пад грыфам “Совершенно секретно” ад 8 верасня 1939 года. У ёй адзначаецца:

«Возвращая при этом список участников показа художественной самодеятельности БССР на Всесоюзной сельскохозяйственной выставке. сообщая о наличии компрометирующих материалов на следующих лиц:

“1.АТРАХОВИЧ (Крапива) Кондрат Кондратьевич..., писатель.

Атрахович (Крапива) является участником существовавшей контрреволюционной националистической организации и проходит по показаниям Астапенко Д.Е., Косенкова-Зарецкого М.Е., Ходыко В.М., Ажгирей (Вольный) А.И., Головача П.Р. в количестве 12 человек, часть из которых осуждена к ВМН”¹⁹

¹⁷ Маладосць, 1988-№ 1. с.153

¹⁸ НА РБ. Ф.4. Воп.21. Спр. 1376. Л.102-116

¹⁹ НА РБ. Ф.4. Воп.21. Спр.1690.Л.328

Платон Раманавіч быў рэабілітаваны ВК ВС СССР 25 ліпеня 1956 года і паводле хадайніцтва жонкі ўзноўлены ў правах члена Саюза пісьменнікаў., а 23 лютага 1957 года яго аднавілі ў КПСС (пасмяротна).

У 1989 годзе П.Р.Галавач быў афіцыйна адноўлены ў гісторыі ЛКСМБ як яго першы сакратар ЦК.

У беларускай літаратуры ХХ стагоддзя, бадай, не знойдзеш другога пісьменніка, у якога засталася б такая багатая неапублікаваная літаратурная спадчына, як у Платона Галавача. На вялікі жаль, многія творы, над якімі працаваў ён перад арыштам, засталіся няскончанымі.

У першую чаргу, гэта кніга “Дзве аповесці”, куды ўваходзілі творы “Носьбіты нянавісці” і “Яны не пройдуць”, істотна дапрацаваныя пасля публікацыі іх у часопісах. Захаваўся толькі рукапіс гэтай кнігі ў перакладзе на рускую мову. Няскончаным застаўся раман “Дарога ў свет”, які Платон Галавач пісаў да 20-годдзя Кастрычніка і збіраўся завяршыць яшчэ ў сакавіку 1937 года.

Вядома, што ён сабраў вялікі і цікавы матэрыял для кнігі аб паўстанні 1863-1864 гадоў і адным з яго кіраўнікоў Кастусе Каліноўскім, нават два гады пісаў гэты твор, але рукапіс не адшуканы да сённяшняга часу.

Незавяршанымі засталіся раманы “Ён” і “Вялікі “Дняпро””, а рукапісы іх загінулі. Цікава заўважыць, што раман “Ён” аб “падхалімах, кан’юнктуршчыках у літаратуры” быў ужо ў асноўным завершаны, але пісьменнік быў незадаволены напісаным варыянтам і не друкаваў яго, збіраючыся перапрацаваць.

Але ўсе планы і намеры Платона Галавача перакрэсліла яго трагічная гібель.

Заканчваючы дакументальны нарыс аб невядомых і малавядомых старонках жыцця і дзейнасці гэтага чалавека, нельга не згадзіцца з уражаннем аб ім вядомага рускага празаіка Уладзіміра Лідзіна, які пазнаёміўся з Платонам Раманавічам у 1930-я гады:

“Мне неяк адразу прыйшоўся да душы гэты малады беларускі пісьменнік, моцны, з сялянскім тварам, з ільнянымі валасамі. З сур’ёзным поглядам чалавека, які ўжо нямала перадумаў...Прага стварыць новую беларускую літаратуру, палымяная вера ў лёс свайго народа. Любоў да яго, спачуванне да загубленых пакаленняў беларускіх таленавітых людзей – усё гэта было ўласціва Платону Галавачу. Ён быў у той час толькі на парозе жыцця, але неяк глыбока ўвабраў у сябе ўсё тое, што дзесягоддзямі хвалявала яго народ. Гаварыць з Галавачом на гэтыя тэмы было заўсёды цікава: ён многа, не па ўзросту, ведаў і імкнуўся гэтыя веды перадаць моваю сваіх кніг – кніг, заўсёды ўсхваляваных. Заўсёды напісаных з чыстым сумленнем.

Калі ўспамінаеш пра пісьменніка, літаратурная дзейнасць якога была кароткае, магчымасці якога нават у дзесятай частцы не раскрыліся і які ўвесь быў у будучыні ў самым канкрэтным сэнсе гэтага слова, - заўсёды думаеш: як многа мог бы ён зрабіць і як многа страціла літаратура літаратура ад таго, што пісьменнік гэты не папрацаваў у ёй на поўную сілу”.

Эмануіл Рыгоравіч Іофе, прафесар БДПУ імя М.Танка,
доктар гістарычных навук
220005. г.Мінск, пр.Незалежнасці,39-90. Т.2-84-83-79